

Latinan opetus Suomessa

Tuomo Pekkanen

Latina on Suomen koulujen vanhin oppiaine, jota on opiskeltu niin kauan kuin koululaitos on maassamme ollut olemassa. Keskiajan koulut olivat katolisissa maissa latinankielisiä, ja niiden tärkein tehtävä oli papiston kouluttaminen. Vanhin Turun katedraaliskoulu koskeva tieto on vuodelta 1326, mutta koulun toiminta on todennäköisesti alkanut edellisellä vuosisadalla kohta tuomiokapitulien perustamisen (1276) jälkeen. Jo aikaisemmin oli Turkuun v. 1249 asettuneiden dominikaanien toimintaan kuulunut opetus, ja Suomesta kotoisin ollut Petrus Dacus oli v. 1291 lähetetty opiskelemaan %husin dominikaanikonventtiin. Pariisin yliopistossa ensimmäiset suomalaiset mainitaan v. 1309. Latinalla on siis maassamme oppiaineena yli 700 vuoden historia. Kielen asema on kouluissamme vaihdellut Euroopassa eri aikakausina vaikuttaneiden kulttuurivirtausten mukaan.

Uskonpuhdistuksen keskeinen periaate oli jumalanpalvelusten pitäminen kansankielellä, ei enää latinaksi, mutta tämä ei sanottavasti vaikuttanut latinan asemaan koululaitoksessa, sillä yliopisto-opetus säilyi enimmäkseen latinankielisenä koko Turun vanhan akatemian ajan (1640–1827).

Pro exercitio -koe

Kun Helsingin yliopistossa sai vuodesta 1852 lähtien käyttää kaikissa väitöskirjoissa joko latinaa tai ruotsia, vuodesta 1858 alkaen myös suomea, latinan viljely akateemisessa opinnäytteissä väheni hyvin jyrkästi, joskin klassillisen filologian väitöskirjoja tai latinan kieleen kohdistuvia tutkimuksia on myös kuluvalle vuosisadalla julkaistu latinaksi ja julkaistaan edelleenkin. Pro exercitio -koe, alkuaan pro gradu -dissertaatiota edeltänyt latinankielinen harjoitusväitös, oli vielä Helsingin yliopiston alkuaikoina ainekirjoituskoee, jonka tuli osoittaa, että kirjoittaja kykeni ilmaisemaan ajatuksensa latinaksi. Koe muutettiin myöhemmin käännöskoeksi äidinkielestä latinaan, ja vihdoin 1898 käännöskoeksi latinasta äidinkieleen, jollaisena se säilyi 1970-luvulle asti. Nykyisin entistä pro exercitio -koetta vastaa maamme yliopistoissa latinan kielikoe, joka on käännös latinasta äidinkieleen.

Latinan pro exercitio -koe oli vielä 1960-luvulla Helsingin yliopiston filosofisen tiedekunnan historiallis-kielitieteellisen osaston kaikille opiskelijoille pakollinen. Kokeeseen valmistaututtiin käymällä yksi lukukausi alkeiskurssia (4 vt) ja sen jälkeen yhtä pitkä jatkokurssi (4 vt). Kumpaankin kurssiin liittyi pakollinen lauseopin luento (1 vt), jälkimmäiseen lisäksi kymmenen harjoituskirjoitusta selitystunteineen (2+1 vt), joten latinan kokeeseen valmistautuminen ja sen suorittaminen edellytti työmäärää, josta nykyisen arviointitavan mukaan annettaisiin 6–7 opintoviikkoa. Koulussa latinaa menestyksellisesti opiskelleet pääsivät kuitenkin loppukokeeseen ylioppilastodistuksensa perusteella ilman kurssia.

Myös lukuisissa kesäyliopistoissa pidetyt latinan alkeis- ja pro exercitio -kurssit vähensivät yliopistokursseille tulleiden määrää. Siitä huolimatta Helsingin yliopistossa, jossa toimin vuosina 1961–69 latinan kurssien pitäjänä, pro exercitio -kokeeseen tähtäävään opiskeluun osallistui vuosittain 1500–2000 opiskelijaa. Koska oppilaita oli paljon ja opettajia vähän, samassa opetusryhmässä saattoi olla 200–300 osanottajaa.

Pientä napinaa latinan pro exercitio -kokeen pakollisuutta vastaan esiintyi silloin tällöin, mutta äänekkäämmäksi se muuttui vasta 1960-luvun loppupuolella. Arvostelu oli osin aiheellista, sillä massaopetus ei voinut olla kovin korkeatasoista, eivätkä opetusmenetelmät olleet vuosisadan aikana sanottavasti muuttuneet. Alkeiskurssilla luettiin F. Gustafssonin Exercitia Latina -kirjasta vuodelta 1921 ja sen jälkeen tavallisesti Nepoksen elämäkertoja ja Caesarin Gallian sotaa. Koska latina oli ollut jo edellisinä vuosisatoina virkamiesten ja papiston kieli ja saanut oikeistolaisen leiman, pro exercitio -koe joutui myös yliopistojen piirissä vuosikymmenen loppupuolella vaikuttavään vasemmistolikkeiden arvostelun kohteeksi. Kaikesta tästä seurasi, että kokeen pakollisuus vähitellen kumottiin ja latinan kielikoe jäi pakolliseksi vain joihinkin kieliaineisiin. Käytäntö vaihtelee eri yliopistoissa.

Latinan pro exercitio -koe oli siihen kohdistuneesta arvostelusta huolimatta myös suosittu ja arvostettu. Rooman kirjallisuuden aineopiskelijoista, joita 1960-luvulla oli HY:ssä vuosittain 400–500, noin kolmasosa oli sellaisia, jotka eivät olleet lukeneet latinaa koulussa vaan innostuneet siitä vasta pro exercitio -kurseilla. Koska toimin vuosina 1963–1969 Rooman kirjallisuuden assistenttina ja huolehdin aineen opiskelijatilastoista, voin todistaa, että approbatur-arvosanoja suoritettiin tuona aikana vuosittain satakunta, cum laude -arvosanoja vuosittain kymmenkunta, laudatureja kuitenkin vain muutamia.

Latinan suosion romahdus 1970-luvulla

Jyrkkä muutos tapahtui vuosikymmenen vaihteessa. Vielä kevätlukukaudella 1969 oli HY:ssä Quintilianus-luennoillani osanottajia n. 120; syksyllä 1972 palattuani Rooman instituutin johtajan toimesta ei ensimmäiselle latinan luennoilleni tullut aluksi ketään, sittemmin kolme opiskelijaa. Latinan opiskelijoita ei yksinkertaisesti ollut kuin muutamia.

Syyt aineen suosion vähenemiseen olivat moninaiset. Kun pro exercitio -koe ei enää ollut pakollinen, väheni pro-kursseilla aineopiskelijoiksi siirtyneiden määrä tuntuvasti. Lisäksi yliopistoon oli saatu uusia oppiaineita, esim. yleinen kielitiede, italia ja espanja, jotka veivät latinan piiristä sivuaineopiskelijoita. Oli varmasti muitakin syitä, joita en tässä yhteydessä voi lähemmin tarkastella. Sittemmin tilanne on vähitellen kohentunut, mutta 1960-luvun suosiota latina ei oppiaineena enää saavuttane.

Yliopistossa tapahtunut muutos heijastui nopeasti kouluihin. Kun tiedettiin, etteivät latinan kurssit olleet yliopistoissa enää pakollisia, lukioissa latinaa opiskelevien lukumäärä alkoi tasaisesti pienetä. Aineen ylimääräisen ylioppilaskokeen suoritti vielä v. 1975 lähes 800 ylioppilasta, mutta luku pieneni vuosittain. Vuonna 1983 kokeen suorittajia oli lähes 400, mutta 1990-luvun alussa määrä laski jo alle sadan. Aivan viime vuosina latinan kirjoittajien luku on jälleen alkanut hiljalleen nousta.

Latinanopettajien yhdistyksessä on nykyisin 140 jäsentä. Lukiossa latinaa ns. D-kielenä lukevien määrä vaihtelee vuosittain eikä käytettävissä ole tarkkoja tilastoja. Ylioppilaskokeen perusteella voi kuitenkin arvioida, että lukioita, joissa latinaa nykyisin opetetaan, on ehkä nelisenkymmentä. Lisäksi on seitsemän koulua (Helsingissä, Turussa, Kuopiossa ja Tampereella), joissa latinaa luetaan peruskoulun yläasteelta lähtien C-kielenä. Virkeintä latinan harrastus on Tampereen Klassillisessa lyseossa, jossa latinan lukijoita on vuonna 1997 noin 250. On erityisesti mainittava myös paljon suosiota saavuttaneet lyhyet kurssit, joilla koululaisia tutustutetaan latinaan. Näille kurseille oppilaat voivat osallistua peruskoulun ala-asteelta lähtien. Niitä on pidetty jo lähes sadassa koulussa, ja suosio näyttää kaiken aikaa lisääntyvän. Latinaa opetetaan myös eri puolella maata työväenopistoissa ja KVS-instituutissa.

Ilmapiiri suotuisa klassisten kielten harrastukselle

Latina on viime vuosikymmeninä kokemistaan menetyksistä huolimatta maassamme arvostettu kieli. Asiaan ovat varmaan osaltaan vaikuttaneet Yleisradion pian yhdeksän vuotta lähettämät latinankieliset uutiset (Nuntii Latini). Myös muualta maailmasta kantautuu tietoja latinan saavuttamasta uudesta suosiosta.

EU:n myötä ilmapiiri on nykyisin suotuisa klassisten kielten harrastukselle. Euroopan unionin ydinalue käsittää maat, jotka keskiajalla kuuluivat latinankieliseen kulttuuripiiriin, Orbis Latinukseen. Viime aikoina on eri tahoilla korostettu kreikkalais-roomalaisen sivistyksen merkitystä EU-maiden yhteisenä kulttuuripohjana. Klassisten kielten ja etenkin latinan opetuksella on tärkeä tehtävä tämän

kulttuuriperinnön vaalimisessa. Avainasemassa ovat opettajat niin kouluissa kuin yliopistoissakin. Kun latina joutuu kilpailemaan oppilaiden suosiosta monien muiden kieliaineiden kanssa, on opetusmenetelmiä jatkuvasti kehitettävä ja tarkistettava, jotta aine voisi säilyttää vetovoimansa ja kiinnostaa uusia opiskelijapolvia.

Tuomo Pekkanen toimii professorina Jyväskylän yliopiston Latinan kielen laitoksella.